

TINGSTADS KYRKOGÅRD

Kulturhistorisk kyrkogårdsinventering

*Tingstads församling
Norrköpings kommun
Linköpings stift
Östergötlands län
2007*

ÖSTERGÖTLANDS LÄNSMUSEUM

Raoul Wallenbergs plats • Box 232 • 581 02 Linköping • Tel 013-23 03 00 • Fax 013-14 05 62
info@ostergotlandslansmuseum.se • www.ostergotlandslansmuseum.se

TINGSTADS KYRKOÅRD

Kulturhistorisk kyrkogårdsinventering

Tingstads församling

Norrköpings kommun

Linköpings stift

Östergötlands län

Innehåll

Inledning	2
Bakgrund	2
Syfte	2
Kulturminneslagen och begravningslagen	2
Kulturhistorisk bedömning	3
Inventeringens uppläggning och rapport	3
Översiktskarta	4
Tingstads kyrkogård	4
Kyrkogårdens omgivning	4
Tingstads kyrka	4
Kyrkogårdens historik	5
Översiktlig beskrivning av vegetation m.m. – karta	8
Beskrivning av kyrkogården	9
Beskrivning av enskilda kvarter	20
Kvarter 1	20
Kvarter 2-6	25
Källor	31
Exempel på gravvårdar med kulturhistoriskt intresse	32
Förklaring till exempellistan	32
Utvärderingskarta	33
Bilagor	
Exempellista	
Fotografier	

INLEDNING

Bakgrund

Ur kulturhistorisk synpunkt är kyrkogårdar och begravningsplatser bärare av en stor mängd information och de här platserna ger anledning till frågor av olika slag. Vad är typiskt för våra kyrkogårdar när det gäller vegetation, omgärdningar, gångar, gravvårdar m.m. och finns det några regionala skillnader? Vad har varit gängse bruk under olika tider och vad kan vi få för historisk information bara av att gå på en kyrkogård? Med utgångspunkt i behovet av att förbättra kunskapen om våra kyrkogårdar och begravningsplatser genomförs en stiftsövergripande kulturhistorisk inventering.

På uppdrag av Linköpings stift utför Östergötlands länsmuseum inventeringen av kyrkogårdar/begravningsplatser inom den del av stiftet som ligger inom Östergötlands län. Arbetet bekostas av medel från den kyrkoantikvariska ersättningen och påbörjades under år 2002. Projektet beräknas vara avslutat vid utgången av år 2006. Inventeringen berör de till Svenska kyrkan hörande kyrkogårdarna/begravningsplatserna som omfattas av kulturminneslagen. Lagen gäller de begravningsplatser som är tillkomna före utgången av år 1939 och ytterligare några som skyddas genom särskilt beslut av Riksantikvarieämbetet. Denna rapport utgör en delrapport i inventeringen vars resultat kommer att sammanställas och analyseras i en stiftsövergripande rapport.

Syfte

De stiftsövergripande inventeringarnas syfte är:

- att lyfta fram och öka förståelsen för kyrkogårdarnas och begravningsplatsernas kulturvärden och att främja kontakterna mellan kyrkan och kulturmiljövården
- att ge ett underlag för församlingarnas/samfälligheternas planering och förvaltning av kyrkogårdarna/begravningsplatserna och ett underlag för vård- och underhållsplaner
- att sammanställa ett enhetligt och tillgängligt kunskapsunderlag med beskrivning av och historik för den enskilda kyrkogården/begravningsplatsen samt en bedömning av de kulturhistoriska värdena. Inventeringen blir samtidigt en samlad dokumentation och överblick av kyrkogårdar/begravningsplatser i stiftet från 2000-talets första decennium.
- att ge ett underlag för handläggning av kyrkoantikvariska ärenden och för bedömning av var det är särskilt viktigt att stödja insatser med kyrkoantikvarisk ersättning.

Kulturminneslagen och begravningslagen

Enligt Lag om kulturminnen m.m. (SFS 1988:950) skall Svenska kyrkans *kyrkobyggnader*, *kyrkotomter* och *begravningsplatser* vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas. Tillstånd måste sökas hos länsstyrelsen för att göra väsentliga förändringar på kyrkogården. (Se vidare i bilaga om Kulturminneslagen.) Begravningslagen (SFS 1990:1144)

säger att en gravvård ägs av den som betalar gravrättsavgiften. När gravrätten upphör har ägaren rätt till gravvården. Om gravrättsinnehavaren inte vill gör anspråk på gravvården inom 6 månader tillfaller gravvården upplåtaren, alltså församlingen. Vidare

säger lagen: ”Om en gravanordning har tillfallit upplåtaren och den är av kulturhistoriskt värde eller av annat skäl bör bevaras för framtiden, skall upplåtaren om möjligt lämna kvar den på platsen. Om gravanordningen ändå måste föras bort från gravplatsen, skall den åter ställas upp inom begravningsplatsen eller på någon annan lämplig och därtill avsedd plats”.

Kulturhistorisk bedömning

Alla gravvårdar bär på sin historia och kan berätta om en person, om en familj, om stilt historia och om begravningsstraditioner. I rapporten anges exempel på typer av gravvårdar som utifrån olika grunder bedöms som kulturhistoriskt värdefulla. Generellt gäller att ålderdomliga gravvårdar från tiden fram till 1850 bör föras in i kyrkans inventarieförteckning. Detta gäller även gravstaket och gravvårdar i gjutjärn och smidesjärn liksom äldre vårdar av trä. Många andra gravstenar har också ett kulturhistoriskt värde som kan kopplas till gravvårdens utförande, t ex material och konstnärlig utformning eller ett lokal/personhistoriskt värde. Inventeringen omfattar i första hand enbart gravvårdar ute på kyrkogården. I flera kyrkor finns det dock gravvårdar som förvaras i kyrkan eller i lokal i anslutning till kyrkan. Ofta har dessa ett stort kulturhistorisk värde och bör tas med i kyrkans inventarieförteckning.

Den kulturhistoriska bedömningen görs utifrån principer som tagits fram av och fortlöpande diskuteras med representanter för Linköpings stift, länsstyrelserna i Kalmar, Östergötland och Jönköping samt läns museerna i Jönköpings och Kalmar län. En kulturhistorisk bedömning är aldrig definitiv utan hela tiden föremål för omvärderingar. Vid bedömningen tas hänsyn till dels varje enskild kyrkogårds egna värden, men också till värden i förhållande till andra kyrkogårdar i stiftet och i övriga landet. Inför varje planerad förändring skall tillstånd inhämtas från länsstyrelsen och varje ärende behandlas där från fall till fall. Den kulturhistoriska bedömningen utgör underlag för beslut om vilka åtgärder som kan vara berättigade till kyrkoantikvarisk ersättning.

Inventeringens uppläggning och rapport

Rapporten består av en historik över kyrkogården samt en beskrivning i ord och bild av kyrkogården som helhet och de olika kvarteren/områdena. En kulturhistorisk bedömning görs av varje kvarter/område samt över kyrkogården i dess helhet. Arbetet har varit uppdelat i en fältedel med inventering och fotografering samt en arkivgenomgång. De aktuella arkiv som gåtts igenom har främst varit läns museets topografiska arkiv och Antikvarisk-topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet i Stockholm. Uppgifter har vidare hämtats från aktuell litteratur däribland hembygdslitteratur. I viss mån har lantmäteriets handlingar och kartor nyttjats. De i rapporten redovisade arkivuppgifterna utgör en sammanfattning av genomgångna arkiv och ska inte ses som en komplett beskrivning av händelser i kyrkogårdens utveckling. Arbetet inkluderar en omfattande fotodokumentation varav ett antal bilder presenteras i rapporten. Delar av inventeringsmaterialet görs tillgängligt via Kulturmiljövårdens bebyggelseregister, ett informationssystem som förvaltas av Riksantikvarieämbetet (www.raa.se).

Fältarbete och rapport har utförts av antikvarie Jeannette Kreutz, Östergötlands läns museum 2007. Rapporten finns tillgänglig på Linköpings stift, Länsstyrelsen i Östergötlands län, Östergötlands läns museum samt på respektive kyrklig samfällighet.

Utsnitt ur ekonomiska kartans blad nr 086 85 Styrstad, utgiven 1981.

TINGSTADS KYRKOGRÅRD

Kyrkogårdens omgivning

Tingstad kyrka ligger på en ås, som sträcker sig i öst/västlig riktning, med åkermark i norr och söder. På åsen, sydöst och öster om kyrkan, växer bl. a. ekar. Norr om kyrkan går landsvägen mot Tåby och väster om prästgården möter den vägen mot Styrstad. Öster om kyrkan ligger Tingstadgården, som är ett församlingshem i en våning med putsade fasader. Här ligger även två bostadshus. Det ena av dessa är en enkelstuga i två våningar. Väster om kyrkan ligger den f.d. prästgården. Bostadshuset har panelade, rödfärgade fasader och ett brutet tak. Det byggdes troligen under slutet av 1700-talet. Till prästgården hör flera rödfärgade uthus, bl. a. en f.d. ladugård/loge som är byggd i vinkel. Norr om landsvägen ligger den f.d. sockenstugan, en reveterad timmerbyggnad från 1700-talet. Enligt häradskartan från 1868 inrymdes skolan här och fattigstugan låg i vägskälet väster om prästgården.

Tingstads kyrka

Tingstad är en medeltida socken och fynden av runstenar och fragment av tidigkristna gravmonument i kyrkans murverk visar på kyrkplatsens långa kontinuitet. Kyrkan uppfördes med gråstensmurar under 1100-talet eller 1200-talets förra hälft. Troligen byggdes koret om på 1300-talet. På 1400-talet byggdes sakristian och valv slogs i kyrkans långhus, kor och sakristia. Utmed valvriiborna, åtminstone i koret, målades enkla växtornament. Enstaka spår av figurmåleri har påträffats i koret. Kalkmålningarna togs fram vid en restaurering på 1950-talet. Kyrkans planlösning är ett rektangulärt långhus med ett smalare och långsträckt, rakavslutat kor, sakristia i norr och ett torn i väster. Tornet och tornlanterninen byggdes åren kring 1770. 1860 gjordes en större ombyggnad av kyrkan, då långhus och kor fick sitt nuvarande tak, strävpelarna uppfördes och fönstren gjordes enhetliga. Kyrkans fasader är slätputsade och avfärgade i vitt. Torntak och lanterninens tak är täckta med spån, medan övriga tak är plåttäckta. De stickbågiga fönstren har liten spröjs. Ingångar finns genom tornet i väster och korportalen. Kyrkorummet präglas framför allt av de medeltida valven och 1600- och 1700-talens inredning.

En fullständig beskrivning och historik av kyrkan redovisas i separat rapport från utförd kyrkoinventering.

Kyrkogårdens historik

På en karta från 1702 kan man se att kyrkogården har samma utsträckning som idag, med den något spetsiga formen i öster. Mot berget i öster stiger terrängen och muren går upp på berget.

Äldre fotografier från tiden runt mitten av 1900-talet visar att det tidigare har funnits fler omgärdade gravar. Gravvårdarna står i flera fall kvar medan omgärdningen av stenram eller häck tagits bort. På den norra sidan fanns det tidigare grusade gravar vilket fotot nedan visar.

En trädkrans av ask har under lång tid omgärdat kyrkogården, vilket det äldre bildmaterialet visar. Dock har flertalet träd på bl.a. södra sidan tagits bort. På östra sidan syns på fotot nedan ett flertal träd. Dessa finns inte längre kvar.

Flygfoto från 1935. Det fanns inte heller tidigare, som när den här bilden togs, så många gravvårdar på Tingstads kyrkogård. På den norra sidan av kyrkan skymtas dock några grusgravar. Dessa finns inte längre kvar. För övrigt är kyrkogården ännu i stort sett sig lik. Delar av trädkransen har tagits bort. Foto från Östergötlands läns museums arkiv.

På dessa båda foton från 1961 visas att det tidigare funnits flera omgärdade gravar. På bilden ovan är de tre vårdarna i vänsterkanten, som omgärdas av häckar, kvar medan häckarna och grustäckningen är borttagna. Mittemot dem finns tre vårdar med stenram. Den längst åt höger är kvar medan de andra stenramarna tagits bort. Nedanför dessa finns tre vårdar med häck. Dessa häckar har också tagits bort. Foton från Östergötlands läns museums arkiv.

Grus och häckomgärdning är borttaget på dessa vårdar.

Flygfoto från 1958. Kapellet, byggt 1952, syns nordöst om kyrkan. Utöver att en del av träden inte längre finns kvar, vissa omgärdade vårdar tagits bort och att det i kv. 5, nordväst om kyrkporten, idag finns tre rygghäckar, så har inte kyrkogården förändrats nämnvärt på 50 år. Foto från Östergötlands läns museums arkiv.

Den f.d. kyrkskolan som ligger på kyrkans norra sida. Fotot från 1941 är hämtat från Östergötlands läns museums arkiv.

BESKRIVNING AV KYRKOGRÅRDEN

Kyrkogården består av sex kvarter, 1-6. En kyrkogårds mur löper runt kyrkogården samt delvis en trädkrans. Trädkransen består av askar samt en nysatt lönn på den norra sidan. Fler träd har funnits men har tagits bort.

Allmän karaktär

Till största delen har kyrkogården en öppen karaktär. Söder om kyrkan är kyrkogården strikt indelad med rygghäckar i nord/sydlig riktning. Öster om kyrkan och på delar söder om kyrkan finns det grusgravar omgärdade av tujahäckar. Öster om kyrkan står en del höga vårdar på familjegravar. På den stora gräsytan på kyrkogårdens norra sida finns endast tre små linjevårdar kvar. I nordvästra hörnet finns bl. a. en stor grusgrav med stenram och två äldre gravhällar samt en trasig, äldre vård som lagts ned.

Den norra sidan av kyrkogården med kapellet i bakgrunden.

Den södra sidan med dess rygghäckar har en annan karaktär än den norra.

Omgårdning

Väster: mur bestående av stora stenar, ca 0,3x0,6 m samt 1 m hög på den norra sidan av den västra grinden. Muren ändrar karaktär på den södra sidan av grinden och består istället av mindre stenar som till stor del är mycket mossbevuxna. Det finns många mindre, s.k. skolstenar inflikade i murverket. Det finns en mindre grindöppning som leder till prästgården. Utmed sidan, söder om den största grinden, sträcker sig en syrenhäck utmed sidan. Utanför den större av de västra grindarna står två höga lönnar. Söder om den andra, mindre grinden, står en ask och en lönn.

Söder: muren på denna sida är en blandning av den västra murens olika delar. Det finns dels stora block men också även många små stenar. Muren är lagd utan bruk. Det växer mycket sedumväxter, mossa samt även små ormbunkar på murens krön. Muren är ca 1 m hög och 1,5 m bred. Ungefär i jämnhöjd med kyrkan blir muren lägre, ca 0,6 m hög. En trädkrans bestående av tre askar finns i den sydvästra delen av sidan. Mot det östra hörnet finns en tät snårskog av höga lövträd utanför.

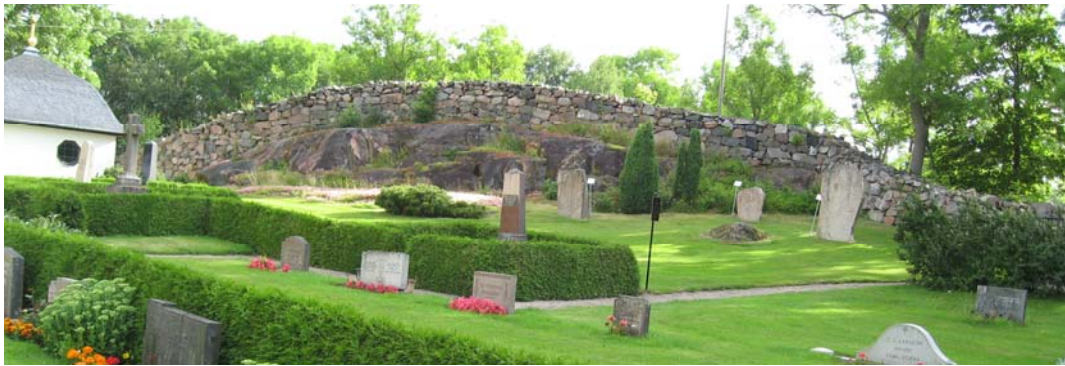
Öster: i det sydöstra hörnet är muren av samma slag som den södra. Efter den lilla öppningen i muren, utan grind, fortsätter muren upp på berget och reser sig högt över kyrkogården. Utanför muren finns tre askar som står på den norra sidan av öppningen.

Norr: muren är ca 0,6-1m hög och består av små och stora stenar med oregelbunden skiftgång. En trädkrans bestående från öster till väster av en ask, en låg ask, två höga askar, en låg lönn samt en hög ask.

En kyrkogårdsmur sträcker sig utmed den västra sidan och utanför denna växer en hög syrenhäck. I bakgrunden skymtar den södra muren. Se även södra muren nedan.

Den östra muren går uppe på berget och följer dess sträckning.

Den norra muren med dess trädkrans av i huvudsak askar.

Ingångar

Väster: en pargrind i järnsmide finns i det nordvästra hörnet. Grinden har en sparsmakad dekor bestående av lodräta stänger och cirklar i nederkant. Grindstolparna är fyrkantiga av cement, vitputsade som kröns av ett plåttak med ett kors i toppen. Längre bort på den västra sidan finns en liten mindre grind. Den är av likadant utförande som den andra grinden, dock en enkelgrind. Grindstolparna är av samma utförande. Där putsen gått bort syns tegelstenarna av rött tegel igenom. Denna grind leder till prästgården. Det var förr vanligt att det gick en särskild grind direkt till prästgården.

Öster: en öppning i muren finns i det sydöstra hörnet. Det finns ingen grind utan endast en grusgång genom muren som över åsen leder bort till församlingshemmet.

Norr: pargrind i järnsmide med en enkel dekor. Grindstolparna är vitputsade, fyrkantiga cementstolpar med ett plåttak som är valmat med en svag lutning.

Den västra grinden.

Denna grind finns också på den västra sidan men längre bort mot söder. Den leder till prästgården.

I den östra muren finns en öppning med en gång som leder bort till församlingshemmet.

Den norra grinden.

Vegetation

Väster: trädkrans bestående av två lönnar utanför den större av de västra grindarna. På södra sidan av den andra mindre ingången finns en lönn och en ask. En hög syrenhäck sträcker sig utmed sidan mellan de båda grindarna.

Söder: utmed den södra sidan finns tre höga askar i trädkrans. Fler höga träd har tidigare funnits men dessa har under senare tid tagits bort.

Öster: utanför den östra sidan finns utanför den lilla ingången i muren tre höga askar. Innanför muröppningen på dess norra sida, står det två höga ädelgranar.

Norr: i det nordöstra hörnet finns en hög ask. Längs med sidan mot väster finns ett flertal träd i trädkrans, även om det funnits fler träd tidigare. Det finns utöver tidigare nämnd ask en låg ask, två höga askar, en låg lönn samt en hög ask.

För övrigt består samtliga rygghäckar av tuja, ca 0,8-1 m höga. Ett flertal av vårdarna omgärdas av häckar som dels utgörs av tuja, främst på den östra sidan, men även av låga buxbomshäckar, främst på den södra sidan.

På den västra sidan av kyrkan finns fem smala och höga lövträd längs den rundade formen på gräsmattan framför gravarna längs den västra muren. Den södra sidans rygghäckar skymtar i bildens främre del. I bakgrunden syns den höga trädkransen av askar utmed den norra sidan.

Gångsystem

Ett system av grusade gångar sträcker sig över hela kyrkogården. Från den västra pargrinden sträcker sig en grusgång mot norr där den viker av och sträcker sig utmed den norra sidan och fram till kapellet. Från den västra grinden går grusgången fram till kyrkan där den sträcker sig runt hela kyrkobyggnaden. På kyrkans södra sida sträcker sig en motsvarande gång fram till den andra västra ingången. I jämnhöjd med kyrkans västra ingång, finns en grusgång i nord-sydlig riktning. Denna viker sedan av och går ut genom den östra ingången i muren. Mellan de olika gravraderna med dess rygghäckar på den södra sidan finns totalt sex gångar, den ena redan nämnd, som sträcker sig i nord-sydlig riktning. Från den östra ingången går en grusgång i en sväng över minneslundan och genom gravområdet på den östra sidan och fortsätter in i den grusgång som sträcker sig runt kyrkan.

Från kapellet sträcker sig en plattgång av betongplattor fram till en bänk som står på gravkorets södra sida.

Gravvårdstyper

Det finns över huvudtaget inte så mycket gravvårdar på kyrkogården. Till att börja med på den norra sidan finns endast tre linjevårdar kvar på den stora gräsmatta som ligger längs med kyrkan. Systemet med linjevårdar växte fram i slutet av 1700-talet och innebar att begravningarna skedde på linje varefter dödsfallen inträffade. På så vis kunde äkta makar och andra familjemedlemmar komma att begravas långt ifrån varandra. Från början innebar systemet troligen inte någon direkt statuskillnad men kom under 1800-talet att övergå till att bli en gravform för dem som inte kunde eller ville betala för en gravplats. Linjegravssystemet upphörde 1964 varefter flertalet vårdar togs bort. Det är av vikt att dessa linjevårdar bevaras.

Linjevårdar på den norra sidan av kyrkan.

Vidare finns det på den norra sidan utmed tre rygghäckar endast tre vårdar. Vid den norra muren finns en större grusgrav med två vårdar från 1800-talet samt två äldre hällar samt bredvid dessa en liggande, avbruten vård. Även denna är äldre, 1800-tal eller tidigare. På kyrkans östra sida finns ett flertal grusgravar som omgärdas av häckar. Vårdarna är alla av alderdomlig karaktär med bl.a. gjutjärnskors, s.k. bautasten etc. Gjutjärnskorset som idag omgärdas av en häck av tuja hade tidigare en omgärdning av ett järnsmidesstaket enligt ett äldre foto från 1952. På den södra sidan finns på ömse sidor av två rygghäckar grusgravar som omgärdas av låga häckar av buxbom. Längs de övriga rygghäckarna finns ett fåtal vårdar.

Häckomgärdade grus/sandgravar på den södra sidan.

Vid den norra muren i det nordvästra hörnet finns en större grusgrav med två vårdar från 1800-talet. Två äldre hällar samt en avbruten vård ligger bredvid.

På kyrkans östra sida finns ett flertal grusgravar som omgärdas av häckar.

De titlar som finns på Tingstads kyrkogård är hemmansägaren, trädgårdsmästare, bokhandlaren, kyrkoherde/n, nämndemannen, smidesmästaren, agronom, prosten, justitierådsmannen, lantbrukare, kantor, byggmästaren, ingenjören, f. kyrkovaktmästaren, kusken, prostinnan, fil dr samt de två längsta titlarna, klädesfabrikören Norrköpings possessionaten samt rector scholar i Norrköping. De båda sistnämnda vårdarna är två de äldsta från 1847 respektive 1844. Den äldsta, daterbara, vården är från 1813.

Slutligen utmed den västra muren finns ett fåtal vårdar. Flera av dessa har tidigare enligt äldre foton haft omgärdning av stenramar eller häckar. Dessa har efter hand tagits bort. Så är ofta fallet på våra kyrkogårdar i länet. Omgärdning med stenramar verkar ha varit vanligt från 1920-talet och framåt. Vid mitten av 1900-talet har dessa samt omgärdningar av häckar till stor del tagits bort, främst för att underlätta skötseln av gravplatserna.

Minneslund

I sydöstra hörnet finns en minneslund. I den finns ett ljusskåp av metall samt en ställning av grå metall för blomvaser. En bänk står vänd mot denna och har en häck av oxbär bakom sig. Strax intill minneslunden finns de tre runstenarna uppställda. Hela denna övre del mot gravkoret är öppen. En motsvarande bänk finns i närheten av kapellet.

Minneslunden vid den östra muren.

Byggnader

I nordöstra hörnet står ett kapell. Det har slätputsade väggar avfärgade i brutet vitt. Taket är utformat som en låg, svängd huv och är täckt med skiffer. De två fönstren är åttkantiga och har blyspröjsade antikglas. I väster finns kopparklädda dubbeldörrar. Kapellet invigdes 1952 och är ritat av stadsarkitekten i Norrköping Kurt von Schmalensee. Bildhuggare Nils Boiardt stod för den konstnärliga utsmyckningen.

Kapellet från väster.

Kapellets södra sida. Den norra sidan är identisk med ett åttakantigt fönster som detta. Vid denna bänk finns betongplattor som sträcker sig i en liten, svängd gång från grusgången vid byggnaden.

Övrigt

I slutningen i öster står tre runstenar. De två första som restes på platsen sattes upp 1941. Den ena av dem hittades när en stiglucka revs i kyrkogårdsmuren. Den andra hade fungerat som tröskelsten i den södra kyrkogårdsdörren. Den tredje av dem hittades av Kurt von Schmalensee, stadsarkitekt, vid en restaurering av kyrkan 1955. Professor Sven B. F. Jansson, landets då främste runolog tydde runorna. Alla dessa runstenar är från 1000-talet.

När stenarna skulle ställas upp på sin nuvarande plats togs ett flertal träd bort för att platsen mer skulle komma till sin rätt.

De tre runstenarna står vid den östra muren.

Den vänstra stenen påträffades 1955 invid långhusmurens sydvästra hörn. Den har utgjort en del av golvet i det vapenhus som fram till 1860 hade sin plats där. Stenen restes 1957 på sin nuvarande plats. Inskriptionen lyder "Svarthövde reste denna sten efter Vigdjärv, sin fader". Stenen är från 1000-talet e. Kr.

Texten på den högra av de båda runstenarna lyder "Afrid gjorde denna bro efter Hemkel och Sibbe, sina söner". Att bygga en bro ansågs hjälpa den dödes själ genom skärselden till paradiset. Bron blev tillsammans med runstenen ett äreminne över den döde. Denna runsten påträffades i den sydöstra kyrkogårdsporten och restes 1941 på sin nuvarande plats.

Denna runsten hittades vid södra kyrkdörren där den tjänstgjort som tröskel. 1941 restes den på denna plats. Texten lyder "Tola lät resa stenen efter Torlak, sin son".

Kulturhistorisk bedömning

Tingstads kyrka och kyrkogård med dess murar, trädkrans, kapell och gravvårdar, utgör en sammanhållen miljö med mycket höga kulturhistoriska värden.

Muren med dess grindar är mycket värdefull. Kulturhistoriskt intressant är den lilla grinden i den västra muren som leder till prästgården. Det var vanligt när prästgården låg nära kyrkan att det fanns en särskild öppning i kyrkogårdsmuren. Uppskattningsvis är grindarna från slutet av 1800-talet. Berget ger en särskild karaktär åt kyrkogården med muren som sträcker sig uppepå.

Trädkransen minner om ett äldre parkideal som råder på våra stadskyrkogårdar sedan slutet av 1700-talet. Från andra halvan av 1800-talet blev det även vanligt på landsortskyrkogårdarna med höga träd. Rygghäckarna är viktiga då de ger kyrkogården en strikt karaktär.

Kapellet från 1952 är ritat av Norrköpings stadsarkitekt Kurt von Schmalensee. Detta passar väl in i miljön vid kyrkan och är kulturhistoriskt intressant.

Av stort värde är alla de omgärdade gravar som finns på kyrkogården. Omgärdade gravar var tidigare mycket vanligt på länets kyrkogårdar. Gjutjärns- och järnsmidesstaket är en mer påkostad form av omgärdning. Enligt ett äldre foto från 1952 visar att det gjutjärnskors som finns på den östra sidan tidigare omgärdats av ett järnsmidesstaket som numera är borttaget. Ett flertal av vårdarna har också grus/sandtäckning. Även detta var tidigare vanligare. Det verkar i allmänhet som om dessa vid mitten av 1900-talet i stor utsträckning sätts igen med gräs för att underlätta skötseln av gravplatsen.

Även om kyrkogården inte längre har så många vårdar och att flera av dessa är sentida, så finns det ett flertal ålderdomliga gravvårdar som har ett mycket högt kulturhistoriskt värde. Det finns ett gjutjärnskors, flera högresta s.k. bautastentar, två äldre hällar, kors etc. De vårdar som har någon form av titel har ett stort kulturhistoriskt intresse. Titlar kan berätta mycket om en trakts näringsliv och social struktur. De titlar som finns på Tingstads kyrkogård är hemmansägaren, trädgårdsmästare, bokhandlaren, kyrkoherde/n, nämndemannen, smidesmästaren, agronom, prosten, justitierådmannen, lantbrukare, kantor, byggmästaren, ingenjören, f. kyrkovaktmästaren, kusken, prostinnan, fil dr samt de två längsta titlarna klädesfabrikören Norrköpings possessionaten samt rector scholar i Norrköping. De båda sistnämnda vårdarna är två av de äldsta från 1847 respektive 1844. Den äldsta, daterbara vården, är från 1813.

Kulturhistoriskt intressant är också alla de gårdsnamn som finns på vårdarna. Via dem får man veta vilka släkter som brukat jorden runt Tingstad. Det finns bl.a. gårdsnamn som Gullborg/St. Gullborg, Stensvad, Hageby, Smedby, Hållstad, Kummelby, Myckelby Säteri/Gård, Hollstad, Restad.

Runstenarna visar på den långa kontinuiteten i bygden och är mycket kulturhistoriskt värdefulla.

BESKRIVNING AV ENSKILDA KVARTER

Kvarter 1

Kvarteret ligger på den östra sidan av kyrkogården. På dess norra sida ligger kapellet och inne i kvarteret på dess östra sida, vid muren ligger minneslunden.

Allmän karaktär

Kvarteret präglas av dess häckomgärdade gravar. Flera av dem har grustäckning. Minneslunden ligger också på den östra sidan samt de tre uppställda runstenarna.

Kvarteret består till stor del av större gravanläggningar med stenram, häckomgärdade grus/sandhäckar.

Omgårdning

På den östra sidan finns berget med kyrkogårdsmuren. Norr om ligger kapellet, väster om kvarteret är kyrkan belägen, samt på kvarterets södra sida en gravrad tillhörande kv. 2, samt därefter den södra muren.

Den östra muren går uppe på det berg som finns i öster. Blommande sedumväxter i förgrunden.

Ingångar

I den östra muren finns en ingång utan grind. Grusgången genom öppningen leder bort till församlingshemmet som ligger strax öster om kyrkan.

Vegetation

Gravarna omgärdas av tujahäckar. Det finns en ryghäck av tuja längst mot väster i den södra delen av kvarteret. Två höga ädelgranar står tätt vid ingångens norra sida. Ett lågt buskage av tall finns vid kapellets södra sida samt ett motsvarande mittemot vid minneslunden. Vid minneslunden, bakom bänken, finns ett buskage av oxbär.

Kvarteret präglas av de häckomgärdade gravarna.

Vy över en del av kvarteret med kapellet i bakgrunden.

Gångsystem

Från den södra grusgången som sträcker sig utmed kyrkogårdens södra sida och ut genom öppningen i den östra muren, förgrenar sig en del som går genom kv.1 och fram till kyrkan. Gången går i en båge genom minneslunden och viker av mot norr innan den fortsätter fram till kyrkan och förenar sig i den gång som sträcker sig runt kyrkan.

Från kapellet går en plattgång av betongplattor i en båge fram till en bänk som finns på kapellets södra sida.

Gravvårdstyper

I detta kvarter finns de flesta äldre och mer högresta vårdarna på kyrkogården. De två äldsta vårdarna i kvarteret är från 1813 och 1844. Den äldsta av dem är ett kors i granit som restes till minne av bokhandlaren Hjelm med maka och dotter, döda 1842 respektive 1816. Den andra av de två vårdarna är ett gjutjärnskors från 1844 som står till minne av rector scholar i Norrköping, Hertzman. Båda dessa gravar är sandtäckta och omgärdas av tujahäckar.

Vidare finns det flera andra högresta, ålderdomliga vårdar som har sand/grus täckning och omgärdning av häck/stenram. Enligt äldre bildmaterial har flera av dessa vårdar som ännu finns kvar omgärdats av stenram eller häck. Foton från 1961 som finns på sidan 6 i denna rapport visar att så var fallet.

Flera av vårdarna har någon titel. Förutom de ovan nämnda titlarna finns även hemmansägaren, prosten, trädgårdsmästare, kyrkoherde, nämndemannen, smidesmästaren, agronom samt justitierådmannen. Den graven med titeln agronom har vitt grus med stora granitplattor och en bänk av samma material som plattorna. Denna vård är från 1958. I stort sett alla de kulturhistoriskt intressanta gravvårdarna är märkta med gårdsnamn. Dessa namn förekommer: Gullborg, Stensvad, Hageby, Smedby, Hållstad, Tingstad, Sten, Kummelby, Myckelby Säteri samt Norrköping.

Det vänstra gjutjärnskorset är daterat 1844 och restes till minne av Per Hertzman, rector scholar i Norrköping.

Den högra vården är en s.k. bautasten. Tillsammans med denna finns det två tillhörande liggare. Dessa tillhör släkten Nilsson från Sten. J. P. Nilsson var nämndeman.

Graven närmast i bild tillhör agronom Ernst Juhlén med familj på Myckleby Säteri. Graven, från 1958, har en täckning av vitt grus och stora granitplattor.

De två gravarna närmast i bild har tidigare haft stenramar och grustäckning. Bakom oxbärsbusken längst bak på den vänstra sidan av bilden, finns minneslunden.

Byggnader

Kapellet ligger på den östra sidan. Det ritades av Norrköpings stadsarkitekt Kurt von Schmalensee och stod färdigt 1952. För den konstnärliga utsmyckningen stod bildhuggare Nils Boiardt.

Kapellet ligger på den östra sidan vid berget.

Övrigt

Tre runstenar från 1000-talet står sedan 1941 samt 1950-talet uppställda vid berget på den östra sidan. Två av dem har hittats inne i kyrkan. Den tredje hittades när en stiglucka i muren revs. De är alla tydda och berättar vem/vilka de restes för och vem som reste dem.

Kulturhistorisk bedömning

I detta kvarter finns en stor del av de äldsta och ålderdomliga gravvårdarna. Ett mycket högt kulturhistoriskt värde har det stora parti med grus/sandtäckta gravar som omgärdas av tujahäckar. De två äldsta vårdarna är från 1813 och 1844. Den äldsta av dem är ett kors i granit som restes till minne av bokhandlaren Hjelm med maka och dotter, döda 1842 respektive 1816. Den andra av de två vårdarna är ett gjutjärnskors från 1844 som står till minne av rector scholar i Norrköping, Hertzman. Båda dessa gravar är sandtäckta och omgärdas av tujahäckar.

Vidare finns det flera andra högresta, ålderdomliga vårdar som har sand/grustäckning och omgärdning av häck/stenram. Enligt äldre bildmaterial har flera av dessa vårdar som ännu finns kvar omgärdats av stenram eller häck. Foton från 1961 som finns på sidan 6 i denna rapport visar att så var fallet.

Flera av vårdarna har någon titel. Förutom de ovan nämnda titlarna finns även hemmansägaren, trädgårdsmästare, prosten, kyrkoherde, nämndemannen, smidesmästaren, agronom samt justitierådsmannen. Den graven med titeln agronom har vitt grus med stora granitplattor och en bänk av samma material som plattorna. Denna vård är från 1958. I stort sett alla de kulturhistoriskt intressanta gravvårdarna är märkta med gårdsnamn. Dessa namn förekommer: Gullborg, Stensvad, Hageby, Smedby, Hållstad, Tingstad, Sten, Kummelby, Myckelby Säteri samt Norrköping.

De uppställda runstenarna har naturligtvis ett mycket högt kulturhistoriskt värde.

Kvarter 2-6

I och med att kyrkogården är så pass liten och innehåller förhållandevis få vårdar tas de resterande kvarteren upp inom samma del i rapporten.

Allmän karaktär

Kv. 2 sträcker sig utmed den södra muren, kv. 3, utmed den västra muren och kv. 4 utgör den stora yta som ligger mellan kv. 2 och kyrkan. På samma sätt ligger kv. 5 på kyrkans norra sida, medan kv. 6 sträcker sig utmed den norra muren.

Omgärdning

Kv. 2 omgärdas av den södra muren på dess södra sida, på dess östra och västra sida av östra respektive västra muren. Mellan kv. 2 och 4 finns en grusgång som sträcker sig utmed den södra sidan. Kv. 3 ligger utmed den västra muren och kv. 6 utmed den norra muren. Detta kvarter består för övrigt endast av en stenramsomgärdad grusgrav samt två äldre hållar samt en avbruten vård. Alla dessa ligger på en liten yta i det nordvästra hörnet. Kv. 5 utgörs av en stor gräsmatta på kyrkans norra sida samt tre ryghäckar.

Ingångar

På den östra sidan finns en öppning i muren. Genom denna sträcker sig den grusgång som löper längs den södra sidan. I den västra muren finns två grindar, en enkelgrind till prästgården samt en större pargrind i den norra delen av den västra sidan. Slutligen finns på den norra sidan en pargrind. Denna är belägen strax bredvid kapellet.

Vegetation

I kv. 2 finns en trädkrans av tre askar på den västra delen av sidan. I det sydöstra hörnet växer höga lövträd av diverse lövträd i ett område med sly. I kv. 4 finns sju rygghäckar av tuja. Flera gravar omgärdas av låga häckar av tuja och buxbom. Utmed den västra sidan finns en hög syrenhäck utanför muren. Två höga lönnar står utanför den större av de båda ingångarna medan en hög ask och en hög lönn står utanför den andra, mindre grinden. Längs grusgången som går i en vid båge mellan de båda grindarna och sträcker sig mot kyrkans västra ingång, finns fem unga lövträd. Möjligtvis kan dessa utgöras av oxel. I kv. 5 finns tre tujahäckar. Utanför den norra sidan finns en trädkrans bestående i huvudsak av askar. En låg, nyligen planterad, lönn ingår också i trädkransen. Låga tallbuskage finns innanför muren.

Södra muren med dess trädkrans. I mitten en omgärdad grav i kv. 2.

Gångsystem

Längs den södra sidan sträcker sig en grusgång i öst-västlig riktning. Sex grusgångar som sträcker sig i nord-sydlig riktning finns i kv. 4 på denna sida. På kyrkans västra sida finns en grusgång som går i en båge mellan de båda ingångarna på den västra sidan. Förutom att det närmast kyrkan finns grusgångar så finns det en motsvarande den södra gången även en på den norra sidan. Denna går ram till gravkoret och innan den stora gräsytan i kv. 5 förgrenar sig denna gång och viker av mot kyrkan där den går tvärsöver kyrkogården och ut i den södra gången.

Gravårdstyper

Det finns i kv. 4 på ömse sidor av två rygghäckar, rader av grus/sandtäckta gravar som omgärdas av buxboms/tujahäckar. En av gravarna innehåller tre likadana granitkors. Dessa tillhör familjen Frankelius från gården Hollstad i närheten av Tingstad.

En omgärdad grav finns även mitt på den södra sidan vid muren. Längre upp mot öster finns två exempel på familjegravar från 1950-talet. Dessa vårdar är låga och breda. Tidigare har de omgärdats av låga häckar och har haft grustäckning.

Ett par äldre vårdar finns vid den västra muren. Flera av dem har enligt äldre foton haft omgärdning tidigare i form av stenram eller häck. I kv. 5 finns utmed de tre rygghäckarna endast tre vårdar, alla sentida. På den stora gräsytan norr om kyrkan finns tre, små linjevårdar. Systemet med linjevårdar växte fram i slutet av 1700-talet och innebar att begravingarna skedde på linje varefter dödsfallen inträffade. På så vis kunde äkta makar eller andra familjemedlemmar komma att begravas långt ifrån varandra. Från början innebar systemet troligen inte någon direkt statuskillnad men kom under 1800-talet att övergå till att bli en gravform för dem som inte kunde eller ville betala för en gravplats. Systemet upphörde 1964 varefter flertalet linjevårdar togs bort.

Dessa båda gravvårdar i kv. 2, är exempel på tidstypiska familjevårdar från 1950-talet. De har tidigare haft grustäckning och häckomgärdning.

Sandtäckt grav vid den södra muren som omgärdas av en häck av tuja. Rest 1923 till minne av kantor Kalén med maka.

Denna, stora och höga vård finns på den norra sidan av den lilla grinden i den västra muren. Den restes till minne av familjen August Jonsson i Restad, 1891-1988.

Utmed den västra muren finns också denna vård. Den har tidigare haft stenram.

De tre korsen tillhörande familjen Frankelius i Hollstad. Vårdar från 1969-1991.

Exempel på de häckomgärdade grus/sandgravarna i kv. 4.

Ryghäckarna dominerar den södra sidan av kyrkogården.

En stor del av norra sidan utgörs av en stor gräsyta med endast tre linjevårdar.

Vid den norra muren, i det nordvästra hörnet, finns en stor grusgrav, omgärdad av en stenram. I denna står två äldre gravvårdar. Den äldsta av dem, från 1847, restes till minne av "klädesfabrikören Norrköpings Possessionaten" Asklöf med familj.

Den andra vården i kalksten från 1874 tillhör prostinnan Spaak. Bredvid dessa båda finns två äldre, i stort sett oläsliga hållar samt en äldre, avbruten vård som ligger bredvid hållarna. Fler vårdar än dessa finns inte i kv. 6.

Flera av vårdarna inom dessa kvarter har någon titel vilket ger dem ett kulturhistoriskt intresse. Det finns titlar som lantbrukaren, kantor, byggmästaren, kyrkoherden, ingenjören, f. kyrkovaktmästaren, smidesmästaren, kusken, prostinnan, fil dr samt klädesfabrikören.

Vid det nordvästra hörnet av kyrkogården finns denna grusgrav med två vårdar från 1813 och 1844. På dess östra sida ligger två äldre hållar samt en avbruten, äldre vård.

Byggnader

-

Övrigt

-

Kulturhistorisk bedömning

I dessa kvarter finns höga kulturhistoriska värden. Av mycket stort värde är det stora bestånd av häckomgärdade grus/sandgravar. Det var tidigare mycket vanligt med omgärdning av gravar och grus/sandtäckning. Det finns också ett flertal ålderdomliga gravvårdar. De äldsta är från 1847 och 1874. Dessa gravar är de på den grustäckta, stenramsgraven som fotot ovan visar. Hållarna på dess östra sida är dessvärre mycket svårlästa men de är också av stort kulturhistoriskt intresse.

Flera av vårdarna har någon titel vilket ger dem ett kulturhistoriskt värde. Titlar kan ge mycket information om en trakts näringsliv och social struktur. Exempel på titlar som förekommer i dessa kvarter är bland annat lantbrukare, kantor, byggmästaren,

kyrkoherden, ingenjören, f. kyrkovaktmästaren, smidesmästaren, kusken, prostinnan samt klädesfabrikören.

De tre kvarvarande linjevårdarna i kv. 5 har mycket höga kulturhistoriska värden. Det är av vikt att bevara linjevårdar för att ordningen på gravläggningarna ska kunna följas och då det utgör ett historiskt, inte längre aktuellt begravningssätt. Systemet med linjevårdar växte fram vid slutet av 1700-talet och innebar att begravningarna skedde på linje varefter dödsfallen inträffade. På så sätt kunde äkta makar och andra familjemedlemmar komma att begravas långt ifrån varandra. Från början innebar systemet troligen inte någon direkt statuskillnad men kom under 1800-talet att övergå till att bli en gravläggning för dem som inte kunde eller ville betala för en gravplats. Systemet upphörde 1964 varefter flertalet linjevårdar togs bort. Troligen har det i detta kvarter funnits många fler linjevårdar. Det var vanligt att särskilda kvarter/områden av kyrkogården viktes av för allmänna linjen, dvs. linjevårdar.

Vidare har systemen med rygghäckar en stor betydelse då det ger en strikt, tidstypisk karaktär och håller samman gravraderna.

Källor

Bogårdsmurar i Linköpings stift, Östergötlands län, inventering del 1-3, Grenberger Byggnadsrestaureringskontor 2004.

Broocman C F. Beskrifning öfver the i Östergötland..... . 1760.

Faksimilutgåva 1993.

Hansson, Hans-Erik m fl. Vård av gravstenar. Riksantikvarieämbetet. 2002.

Kulturmiljövård 6/98. Riksantikvarieämbetet. Stockholm 1989.

Kyrkogårdens gröna kulturarv. Stad&Land. Movium/inst för landskapsplanering. Sveriges lantbruksuniversitet nr 103/1992.

Ridderstad A. Östergötlands beskrivning. Andra delen. Stockholm 1918.

Theorell A, Wästberg P, Hammarskiöld H (foto). Minnets stigar. En resa bland svenska kyrkogårdar. 2001.

Wadsjö H (red). Kyrkogårdskonst. Stockholm 1919.

Widegren PD. Försök till en ny beskrivning över Östergötland. Andra bandet 1828. Faksimilutgåva 1993.

Östergötlands läns museums topografiska arkiv.

www.lantmateriet.se

www.ostergotlandslansmuseum.se

EXEMPEL PÅ GRAVVÅRDAR MED KULTURHISTORISKT INTRESSE

Förklaring till exempellistan

Exempellistan är indelad i två delar. Den första delen som innehåller uppgifter om kyrkogård, kvarter, gravnummer, material, efternamn, hemvist och årtal är en identifikationsdel. Under den andra delen anges en kulturhistorisk notering med uppgift om titel, gravplats och gravvård. Dessutom noteras eventuella skador och andra anmärkningar.

Kvarter: anges endast i de fall då kyrkogården är indelad i kvarter.

Numrering: görs efter gravkartan. Ofta kan det vara svårt att exakt lokalisera gravnumret, då gravbredd kan variera och många gravnummer intill varandra saknar gravvård. I vissa fall står äldre gravvårdar utan gravnummer bland övriga gravar och då ges de t ex beteckningen ”onumr. S om 042”. Stenar som står undanställda och bedöms ha ett kulturhistoriskt värde ges nya nummer.

Material: Här anges vårdens material. Beteckningen ”granit” används utan närmare specifikation av olika typer. Stenens färg förkortas **sv** (svart), **gr** (grå), **r** (röd), **gr/r** (grå/röd) osv.

Efternamn: I allmänhet det första efternamnet som står på gravvården.

Hemvist: Det geografiska namn som står på gravvården. Det kan röra sig om bynamn, gårdsnamn eller namnet på en mindre fastighet. I undantagsfall är det namnet på en plats som inte ligger i socknen.

F:a årtal och **S:a årtal:** anger det tidigaste respektive senaste dödsåret som står på gravvården. Är det endast ett årtal angivet står det i F:a årtal.

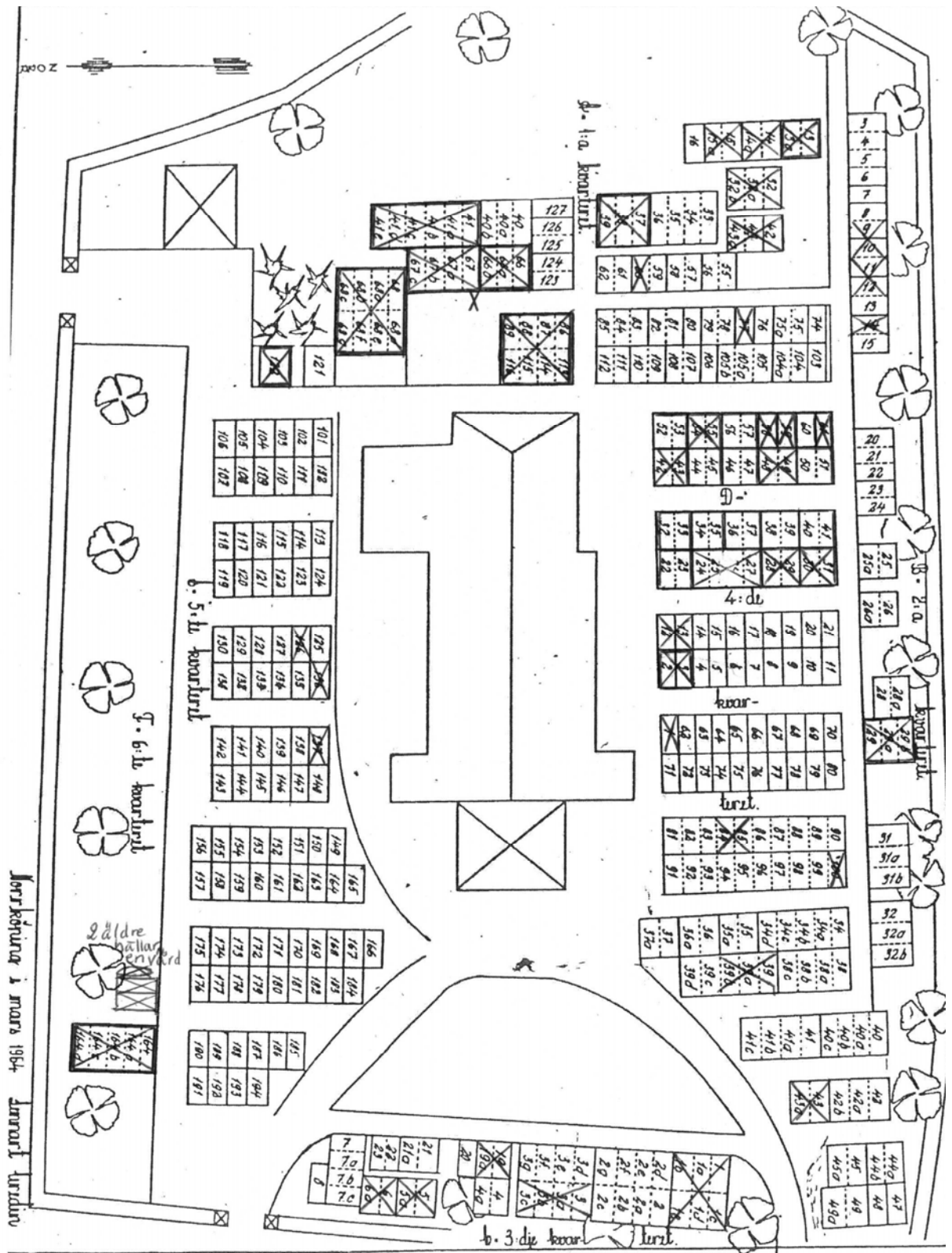
Titel: Samtliga yrkestitlar samt hemmansägare, rusthållare m m. Dessa gravvårdar bedöms ha ett kulturhistoriskt intresse oavsett vårdens ålder.

Gravplats: Gravplatsen är omramad av stenram, häck, järnstaket eller kedja. Själva gravplatsen är i allmänhet täckt med grus men i vissa fall med gräs.

Gravvård: Speciella typer av gravvårdar som t ex gjutjärnskors, träkors, häll, sköld, ålderdomlig sten m m.

Skada: Notering om eventuell skada, t ex rost på en gjutjärnsvård eller på ett järnstaket, sprucken kalkstensvård o dyl. Här noteras även om det är ovanligt mycket lava på framför allt kalkstensvårdarna.

Anmärkning: Här noteras om gravvården har ett lokalthistoriskt eller personhistoriskt intresse eller andra anmärkningar– L1, P1, A1 osv. Detta hänvisar till korta notiser i slutet av exempellistan.

Karta över Tingstads kyrkogård. Kulturhistoriskt intressanta gravvårdar är markerade med ett X. Gravar omgärdade av stenramar eller häckar har kanterna markerade.